

VAIKŲ PERSEKIOJIMAS TĖVŲ SKYRYBŲ PROCESE: SOCIALINIO DARBUOTOJO PERSPEKTYVA

TADAS GASPARAVIČIUS

VŠĮ KAUNO MIESTO POLIKLINIKOS JAUNIMO CENTRAS, VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS, LIETUVA

Anotacija. Smurtauojantys tėvai skyrybų procese neretai daro žalingą poveikį vaikams, jų gerovei, fizinei ir emocinei sveikatai. Tikėtina, jog tai paveikia vaikų raidą, vystymąsi, blogina jų gyvenimo kokybę. Šio straipsnio tikslas – pristatyti kokybinio tyrimo rezultatus atskleidžiant persekiojimo poveikį vaikams. Socialinio darbo praktikoje stebimi tokie persekiojimo atvejai, kurie pasireiškia vaikų suvaržymu, jie tarsi tampa įkalinti, praranda galimybes, laisvę ir savarankiškumą, kurį riboja persekiojantys tėvai.

Reikšminiai žodžiai: smurtauojantys tėvai, toksiškas vaiko gyvenimas, persekiojimas, tėvų skyrybos.

ĮVADAS

Šiandien kaip niekada svarbu kalbėti apie tėvų skyrybų daromą poveikį vaiko gyvenimui. Oficialiosios statistikos portalo (2023) duomenimis, 2022 metais santuoką Lietuvoje nutraukė 7,4 tūkst. porų. Nors tai 5,5 proc. mažiau skyrybų atvejų nei 2021 m., atvejų skaičius ir toliau išlieka didelis. 2022 m. tėvų skyrybų atvejų skaičius Lietuvoje šiek tiek sumažėjo, tačiau šalis ir toliau išlieka viena pirmaujančių Europos Sąjungoje (Eurostat, 2023). Labai neženkliai sumažėjęs atvejų skaičius atskleidžia, jog problema išlieka aktuali ir šiandien, todėl svarbu atkreipti dėmesį, jog daugiau nei pusėje išsiskyrusių šeimų gyvena nepilnamečiai

vaikai. Remiantis Oficialiosios statistikos portalo (2023) statistiniais rodikliais, 2022 m. įvykus tėvų skyryboms be vieno iš tėvų šeimose liko gyventi apie 6 tūkst. vaikų. Šie duomenys atskleidžia, kad, įvykus tėvų skyryboms, šeimose lieka gyventi vaikai be vieno iš tėvų (dažniausiai be tėvo), o neretai atsiskykęs arba priverstas atsiskirti vienas iš tėvų ir toliau įvairiais būdais siekia būti vaikų ir buvusių partnerių gyvenime. Siekis būti vaikų ir buvusių partnerių gyvenime pasireiškia įvairiais būdais, neretai perauga ir į tam tikras smurto formas bei apraiškas, nukreiptas prieš vaikus ir jų motinas. Analizuojant tėvų veiksmus ir bandymus išlikti vaikų ir buvusių partnerių gyvenime, galima išvelgti vaikų persekiojimą, kuris dažniausiai pasireiškia tėvų skyrybų procese. Svarbu atkreipti dėmesį, kaip tėvų vykdomas persekiojimas paveikia vaiko gyvenimą įvairiose kasdienėse situacijose ir kokią įtaką daro vaiko raidai bei gyvenimo kokybei. Svarbu pastebėti, kad tėvų skyrybų procese neretai vyksta „dalijimasis“ vaikais, įvairaus masto konfliktai, kurie perauga net į vaikų persekiojimą.

Vaikų persekiojimo ir persekiojimo poveikio vaiko gyvenimui tematika plačiai nagrinėjama užsienio tyrėjų literatūroje ir mokslo publikacijose, tačiau Lietuvoje apie tai praktiškai nekalbama. Apie persekiojimo fenomeno raišką vaiko ir šeimos gerovės srityje kalba Naujanienė ir kt. (2021). Autorė ir tyrėjų komanda aptaria tyrimą, kurio metu paaiškėjusias temas rekomenduoja tyrinėti ateityje. Pavyzdžiui, „viena tokių – aplaidžios tėvystės kategorijoje iškilę tėvų ginčai ar net nesutarimai dėl vaikų skyrybų atveju“ (Naujanienė ir kt., 2021). Autoriai pabrėžia temos apie tėvų kovą dėl vaikų skyrybų metu svarbą ir įvardija persekiojimą kaip fenomeną. „Tyrimė aprašyti atvejai atskleidžia ne šiaip ginčus, bet ir fenomeną, kurį galima pavadinti persekiojimu“ (Naujanienė ir kt., 2021). Analizuodami tyrėjų darbus pastebime, kad pagrindinis tyrimo objektas yra vaikų persekiojimas, o darbuose atskleidžiamos esminės persekiojimo formos, nukreiptos prieš vaikus ir jų motinas, kurias vykdo buvę partneriai ar vaikų tėvai bei mamos vykstant ar jau įvykus skyryboms. Tad ypač svarbu nagrinėti, kaip tėvų vykdomas persekiojimas paveikia vaiko gyvenimą, kokią poveikį ir įtaką daro jo raidai, gyvenimo kokybei.

VAIKŲ PERSEKIOJIMO FORMOS

Užsienio tyrėjų darbuose aptariamas vaikų persekiojimo poveikis jiems labai skiriasi ir priklauso nuo persekiojimo formų bei būdų. Pavyzdžiui, tyrėjai Katz ir kt. (2020) teigia, jog prievartinė kontrolė, vykdoma persekiojimo forma, suvaržo vaikų laisvę ir savarankiškumą. Nikupeteri ir Laitinen (2015) teigimu, tai paveikia vaikų galimybes ir kasdienį gyvenimą. Analizuojant užsienio tyrėjų darbus, galima išskirti ir sugrupuoti tam tikras vaikų persekiojimo formas, kurios pasireiškia tėvų skyrybų procese. Viena tokių vaikų persekiojimo formų, kuriai būdingas nematomumas, diskretiškumas ir maskuotė, – užmaskuoti vaikų persekiojimo veiksmai. Pasak Nikupeteri ir Laitinen (2015), tėvai dažnai vaizduoja ir apsimetinėja esantys rūpestingi, atlaidūs, susirūpinę ir pažeidžiami. Šiai vaikų persekiojimo formai būdingas ne tik slaptumas, bet ir maskuotė, apgaulė. Panašu, kad tėvai įvairiais būdais apsimetinėja esantys rūpestingi, atlaidūs ir mylintys savo vaikus. Tėvai, apsimesdami ir maskuodami savo veiksmus po „rūpestingo“ ir „mylinčio“ tėvo / mamos kauke, persekioja savo vaikus. Tai pasireiškia, kuomet tėvai vaizduoja esą besidomintys ir norintys bendrauti, manipuliuoja ir įkyriai domisi vaiko gyvenimu. Tyrėjų Nikupeteri ir Laitinen (2015) teigimu, tėvų tikrieji motyvai dažnai yra ne siekis bendrauti su vaiku, bet kontroliuoti, persekioti ir palaikyti kontaktą su vaikų motina. Tikėtina, jog toks gan dviprasmiškas tėvų elgesys kuria emocinius ryšius ir stiprina santykius su vaiku, tačiau ilgainiui jam sukelia ambivalentiškus jausmus. Nikupeteri ir kt. (2021) tyrime atskleidžia, jog įvykus skyryboms tėvas neretai verbuodavo vaikus ir prašydavo stebėti motiną, apibūdinti jos elgesį, fotografuoti, vaikams paklusius, juos apdovanodavo, kitais atvejais grasindavo nubausti, nepirkti žaislų. Tai atskleidžia, jog būtent ši vaikų persekiojimo forma yra kartu paini ir sunkiai pastebima. Persekiotojas manipuliuoja vaikais, prašo jų atlikti persekiojimui būdingus veiksmus, už kuriuos atlygina. Elgdamasis dviprasmiškai glumina vaikus, kurie bando išlikti lojalūs tiek jam, tiek motinai. Melu, apgaule, manipuliacija ir kontrole paremtų ryšių ir santykių su vaiku dėka persekiotojas vykdo užmaskuotą persekiojimą, nukreiptą prieš patį vaiką ir jo motiną.

Dažnai persekiotojas manipuliuoja vaiku jį įtikinėdamas, nukreipdamas ir perkalbėdamas. Pasak Katz ir kt. (2020), tėvas vaikams pasakodavo, kad vartoja vaistus, liūdi, kad vaikai per mažai su juo bendrauja, o dėl to kalta jų mama. Tai atskleidžia ne tik manipuliaciją, atsakomybės perkėlimą vaikui dėl smurtautojo būklės, bet ir kartu rodo, jog persekiotojui būdinga aukos pozicija. Panašu, kad persekiotojas manipuliuoja vaikais, jiems pasakojo, jog jie ir (ar) jų mamos kaltos dėl to, kaip jis jaučiasi, kad su juo mažai bendrauja. Taip elgdamasis smurtautojas vaikus paverčia įkaitais, kurie turi prisiimti kaltę ir atsakomybę. Tikėtina, jog vaikams tai sukelia graužatį, kaltės jausmą, vaikai gaili tėvo. Vaikai atsiduria tarp dviejų pusių – aukos tėvo ir blogos mamos. Tai vaikams sukelia sumaištį ir abejonių dėl savo ir mamos elgesio. Stark (2007) pabrėžia, jog atsisakydamas prisiimti atsakomybę už savo psichikos sveikatą persekiotojas taiko vieną iš prievartinės kontrolės taktikų, kuri įkalina aukas. Tai ne tik įkalina vaikus, kartu įpareigoja ir skatina prisiimti atsakomybę bei rūpintis smurtautoju. Užmaskuoto vaikų persekiojimo forma taip pat gali pasireikšti ne tik prieš vaikus ar jų motinas, bet ir prieš specialistus, bendruomenės narius, kitus asmenis, susijusius su šeima. Katz ir kt. (2020) teigimu, smurtautojas prisiima aukos poziciją, apsimeta rūpestingu, susirūpinusiu, atleidžiu ir mylinčiu tėvu, kad nukreiptų žmones prieš buvusią partnerę, ją šmeižia ir siekia sudaryti pagrindą bendruomenės nariams susidaryti neigiamą reputaciją apie vaikų motiną. Taigi, nuolatinį prievartą ir kontrolę paremtą elgesį smurtautojai pridengia rūpestingo, mylinčio ir nuostabaus tėvo vaidmeniu. Manipuliuoja ir nuteikinėja kitus asmenis prieš savo aukas. Įkalina ir ant vaikų pečių perkelia atsakomybę dėl neva patiriamos blogos savijautos, išgyvenamo elgesio ar menko bendravimo.

Kita persekiojimo forma, nukreipta prieš vaikus, aptariama užsienio tyrėjų darbuose – persekiojimas, kuriuo siekiama įbauginti ir sukurti grėsmės ir baimės atmosferą. Persekiotojai, pasitelkdami įvairias prievartinės kontrolės taktikas, kartu naudoja šią persekiojimo formą ir įrankius, dėl kurių aukos patiria baimę, stresą, nerimą, nesaugumo jausmą ir kitus neigiamus padarinius. Persekiotojas dažnai siekia ir toliau bendrauti su buvusios šeimos nariais, bet tai daro netinkamai ir persekiojančiais

veiksmams. Neretai tai realizuoja šmeiždamas vaikų motiną, manipuliuodamas kitais asmenimis ir juos atribodamas nuo šeimos. Nikupeteri ir kt. (2021) pažymi, jog persekiotojas dažnai naudoja socialines medijas, kad aukoms sukeltų baimę ir sukurtų grėsmingą atmosferą. Tokiais atvejais vaikai ir jų mamos gali jausti baimę ir stresą, jog liks vieni, jų nesupras ar bus atriboti nuo pagalbos teikėjų – specialistų ir kitų asmenų, galinčių padėti ar paremti sunkiais momentais. Socialinių tinklų, išmaniųjų įrenginių, sekimo ir kitų technologijų dėka persekiotojo galimybės ir elgesys tampa nuspėjamas ir paveikiantis. Skibinska ir Siemieniecka (2019) teigia, jog tokiam persekiotojo elgesiui būdingi dažni skambučiai telefonu, nesuskaičiuojamų žinučių ir elektroninių laiškų, nepageidaujamų dovanų siuntimas aukai. Atskleidžia, jog išmaniosios technologijos ir šių dienų galimybės leidžia persekiotojui trikdyti vaikų gyvenimą. Tai daro dažnai ir įvairiais būdais bei priemonėmis, kurios vaikus baugina, gąsdina ir visapusiškai paveikia. Įkylus elgesys, pasireiškiantis nepageidaujamais kontaktais, skambučiais, dovanų siuntimu, žinutėmis ir kitais dažniais bei obsesiniais veiksmams, paveikia vaikus. Nikupeteri ir Laitinen (2015) teigia, jog dėl tokios patirties vaikai dar ilgai gyvena apimti baimės ir nesaugumo jausmo, kadangi ši patirtis išlieka giliai atmintyje. Tikėtina, jog patyrę tokį elgesį vaikai riboja save, bando išvengti socialinių situacijų, kuriose susidurtų ar patirtų panašų elgesį. Šiai persekiojimo formai būdingi net tik grasinimai, įkylus elgesys, bet ir šantažas, savižala, smurtas prieš buvusius partnerius, vaikus, augintinius, vandalizmas, šnipinėjimas, agresija ir kitos destruktivaus bei pavojingo elgesio apraiškos. Skibinska ir Siemieniecka (2019) teigia, jog persekiotojas grasina aukai bandymais nusižudyti, atskleisti intymias nuotraukas, demonstruoja agresiją, užsiima vandalizmu, asmeninių daiktų niokojimu, gyvūnų kankinimu ar net nužudymu. Tikėtina, kad toks persekiotojo elgesys aukoms kelia baimę, nerimą, stresą, kadangi jos nesijaučia saugios, baiminasi dėl savęs, artimųjų ir augintinių saugumo. Joms užkraunama atsakomybė dėl persekiotojo emocinės būklės ir gerovės. Ši persekiojimo forma apriboja vaikų galimybes kasdienėse situacijose, jie ir kiti šeimos nariai, siekdami išvengti tokios patirties, priversti keisti gyvenamąją vietą, ugdymo įstaigą, prarasti draugus.

Dar kitais konfliktiškų tėvų skyrybų atvejais vaikai ne tik patiria persekiojimą, bet yra naudojami ir išnaudojami kaip persekiojimo įrankiai ar priemonės. Dažnai išsiskyrę partneriai ir toliau siekia kontroliuoti, stebėti ar kaip nors kitaip trikdyti vienas kito gyvenimą, o tai daro naudodamiesi vaikais. Nikupeteri ir Laitinen (2015) teigimu, vaiko poreikiai ir saugumas tampa priemone, kuria persekiotojas gali kontroliuoti ir palaikyti ryšį su motina. Tikėtina, jog įkyriai domėdamasis vaiko gyvenimu, siekdamas ir skatindamas užtikrinti vaiko poreikius, saugumą, persekiotojas vykdo buvusios partnerės ir vaikų persekiojimą. Vaiko poreikiai ir saugumas tampa priemone persekioti, o vaikas patiria neigiamus padarinius, kurie kyla dėl tėvų nesutarimų, ginčų ir konfliktų skyrybų procese. Pasak Nikupeteri ir kt. (2022), persekiotojas šmeižia ir melagingai informuoja tarnybas, jog buvusi partnerė netinkamai rūpinasi vaikais, naudoja fizinį ir psichologinį smurtą, draudžia ir riboja bendravimą su vaikais. Tikėtina, kad vaiko poreikiai, saugumas ir prigimtinė teisė į bendravimą su abiem tėvais yra priemonės, suteikiančios pretekstą persekiotojui vykdyti persekiojimą. Siekdamas neigiamai paveikti buvusią partnerę, neretai iškreipia realybės vaizdą, melagingai ir šmeižiančiai ją perteikia. Tai paveikia vaikus ir jų gyvenimą, kadangi jie priversti kęsti tėvų nesutarimus, ginčus ir nesibaigiančius tarnybų vizitus. Nutrukę ryšiai apriboja informacijos prieigą ir gavimą apie buvusius partnerius, todėl siekdami ir toliau žinoti, ką veikia buvę partneriai, persekiotojai pasinaudoja savo vaikais kaip informatoriais. Tyrėjos Katz ir kt. (2020) teigia, jog persekiotojas naudoja vaikus kaip informatorius, juos verbuoja, kad šie fotografuotų ir stebėtų motiną, jos elgesį, o ateityje tai panaudoja šmeiždamas ir žemindamas. Tai rodo, jog vaikai išties patiria šią persekiojimo formą. Atskleidžia, jog vaikai priversti atlikti persekiojančius veiksmus, kuriuos diktuoja vienas iš tėvų. Nikupeteri ir Laitinen (2015) teigia, jog ši persekiojimo forma grėsminga vaikams dėl to, kad jie ne tik išmoksta persekiojančio elgesio, bet kartu tai kenkia ir blogina motinos ir vaiko santykius. Trečiasis šios vaikų persekiojimo formos aspektas – persekiotojo naudojamas psichologinis ir fizinis smurtas prieš vaikus ir jų motiną. Šis aspektas dar sudėtingesnis, kadangi persekiotojas įvairiais būdais ir formomis siekia paveikti vaikus,

juos nukreipti ir nuteikti prieš biologinę motiną. Nikupeteri ir kt. (2021) teigia, jog persekiotojas neretai žemina motiną, ją šmeižia ir kritikuoja pasakodamas vaikams, kad dėl visko kalta jų mama. Vaikai priversti girdėti kritiką ir neigiamus aspektus apie savo mamą, kurie nebūtinai yra tiesa. Vaikai patiria psichologinį smurtą ir prievartą. Siekdamas palenkti vaikus savo pusėn, smurtautojas gali imtis įvairių būdų ir priemonių. Viena dažnesnių priemonių – seksualinė prievarta. Autorės (2021) teigia, jog persekiotojas neretai vaikams siunčia intymias motinos nuotraukas ir vaizdo įrašus, jog šie šlykštėtusi mama. Tai atskleidžia, jog persekiotojas, siekdamas pakenkti buvusiai partnerei, tiesiogiai žaloja ir smurtauja prieš savo vaikus, elgiasi socialiai nepriimtinais. Pateikdamas kompromituojančią informaciją savo vaikams, menkina motiną ir jos portretą, kad šie susidarytų negatyvią nuomonę.

Fizinis smurtas, prievarta, smurtiniai veiksmai ir grasinimas nužudyti. Ši vaikų persekiojimo forma pasireiškia fiziniu smurtu, bausmėmis ar net tiesioginiais pasikėsinimais į vaiko gyvybę. Katz ir kt. (2020) teigia, jog persekiotojas neretai grasina motinai smurtu prieš vaiką, informuodamas, jog ši ruošiasi vaiko laidotuvėms. Šis teiginys atskleidžia, jog siekdamas kontroliuoti ir paveikti vaikų motiną persekiotojas gali aktyviai grasinti ir kėsintis į vaikų gyvybę. Tokiais atvejais vaikams ir jų saugumui kyla grėsmė ir pavojus. Tokiose situacijose vaikai tampa tiesioginiais taikiniais, o jų motinos, norėdamos apsaugoti vaikus, – paklusniomis aukomis. Tyrėjų atliktuose tyrimuose atskleidžiama, kad vaikai gali patirti ne tik grasinimų, bet ir rimtų sveikatos sužalojimų, bausmių, prieš juos gali būti panaudota fizinė jėga. Nikupeteri ir Laitinen (2015) atskleidžia, kad persekiotojas naudoja fizinę jėgą, taiko bausmes, baugina ir smurtauja prieš vaikus, kad išgautų informaciją. Tai rodo, kad persekiotojui nepavykus palenkti vaikų ir priversti juos būti informacijos šaltiniais, o taip netiesiogiai persekioti motiną, smurtautojas priverčia juos tai padaryti bausdamas ir naudodamas fizinę jėgą. Autorės (2015) teigia, kad persekiotojas taiko fizines ir psichologines bausmes vaikams, kad nubaustų už tam tikrą motinos elgesį ar veiksmus. Tokiose situacijose vaikai tampa atpirkimo ožiais, turi kentėti ir sumokėti psichologinės bei fizinės gerovės sąskaita. Persekiotojas baudžia vaikus,

kadangi jam nepatinka buvusios partnerės, vaikų mamos, elgesys. Tai yra kone žiauriausia šios vaikų persekiojimo formos priemonė, kuri paverčia juos tiesioginiais įkaitais, vaikai kenčia fizinį ir psichologinį smurtą, aršų ir konfliktišką tėvų skyrybų procesą. Katz ir kt. (2020) teigia, jog ši persekiojimo forma taip pat pasireiškia tėvo įsibrovimu į vaiko namus, agresyviu elgesiu, beldimu į duris ir langus. Tai atskleidžia, jog vaikų ir jų motinų persekiojimas gali būti itin sudėtingas reiškinys, pasireiškiantis teroru, įsibrovimais į namus, vandalizmu, agresija ir turto niokojimu. Nikupeteri ir kt. (2021) teigimu, tokie persekiotojo veiksmai lemia tai, kad vaikai ir jų motinos priversti keisti ugdymo įstaigas, gyvenamąją vietą. Dėl šios vaikų persekiojimo formos vykdymo kenčia vaikų socialinis gyvenimas, mokymosi procesas. Tikėtina, kad dėl tokio persekiotojo elgesio vaikai kai kada keičia aplinką, praranda draugus, todėl nukenčia jų socialinė raida ir socializacija. Ši ir kitos persekiojimo formos vaikams kelia didžiulį pavojų, taip pat grėsmę gerovei, emocinei, socialinei ir fizinei būklei. Nikupeteri ir Laitinen (2015) teigimu, bandymas išlikti tampa vaikų kasdienio gyvenimo dalimi. Tikėtina, jog būtent dėl šios persekiojimo formos vaikai tampa itin suvaržyti, apriboti, dėl šios priežasties nukenčia jų gyvenimo kokybė.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ VAIDMUO TĖVŲ SKYRYBŲ PROCESĖ

Visame pasaulyje kasmet išsiskiria daugybė šeimų, kuriose gyvena ir auga vaikai. Socialiniai darbuotojai yra tie asmenys, kurie tėvų skyrybų atvejais dažnai įsitraukia ir dalyvauja, kad būtų užtikrinti geriausi vaiko poreikiai ir interesai, kuriuos garantuoja ir gina Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Šiuo itin sudėtingu šeimai ir vaikui laikotarpiu socialinis darbuotojas atlieka ypač svarbų vaidmenį, kadangi tarpininkauja tarp besiskiriančių tėvų, jog jie įsivėlę į konfliktus nepamirštų savo vaikų gerovės. Skyrybas patiriančios šeimos susiduria ir išgyvena įvairių sunkumų, kurie paveikia šeimos gyvenimą. Neretai pagalbos procesas tėvų skyrybų atveju yra labai sudėtingas, tam reikia specifinių įgūdžių ir žinių. Dažnais atvejais socialiniams darbuotojams itin sunku

dirbti su tokiomis šeimomis, kadangi išsiskirti siekiantys partneriai įsivelia į aršius ir sudėtingus konfliktus. Tokius partnerių ginčus dažnai atvejais seka vaiko teisių pažeidimai, persekiojimas. Partneriai persekioja vienas kitą, vykdo teroro, šantažo ir manipuliacijų atakas. Tokie partneriai nesutaria ir ginčijasi dėl vaikų, dažnai tokiais atvejais vaikai tampa persekiojimo aukomis. Nors besiskiriantys tėvai manipuliuoja vaiko teisėmis ir teigia, jog siekia juos apsaugoti, ginti geriausius jų interesus, neretai socialinio darbuotojo profesinės žinios ir JT vaiko teisių konvencijos išmanymas leidžia pastebėti ir apsaugoti vaikus nuo galimų jų teisių pažeidimų.

Socialinis darbuotojas tiesiogiai gina ir siekia įgyvendinti vaiko teisę į nuomonę, pasirinkimą, saugią aplinką, teisę būti apsaugotas nuo įvairiausių formų išnaudojimo, smurto artimoje aplinkoje. Besiskiriantys tėvai ignoruoja vaikų nuomonę, draudžia bendrauti su vienu iš tėvų, naudoja įvairių formų smurtą prieš vaikus, teigdami, jog siekia jų gerovės užtikrinimo. Na, o tokiais atvejais svarbu, kad specialistas atkreiptų dėmesį į JT vaiko teisių konvenciją ir jos 3 straipsnį: „<...> svarbiausias prioritetas turi būti vaiko interesai <...>“, 9 straipsnį, kuriame teigiama, jog vaikas „<...> turi teisę palaikyti ryšį su tėvais, jeigu yra nuo jų (vieno arba abiejų) atskiriamas“, bei 12 straipsnį: „Vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę <...>“ (Vaiko teisių konvencija, 1995). Kadangi tokiais atvejais vienas iš tėvų dažnai trukdo arba draudžia vaikams bendrauti su kitu tėvu ar mama, ignoruoja jų nuomonę, manipuliuoja padėtimi ir poreikiais. Socialinio darbuotojo vaidmuo šeimos santykių dinamikoje ir tėvų sprendimų priėmime ypač svarbus, nes tėvai, siekdami paveikti buvusius partnerius, sudaro įvairias kliūtis ir fizinius barjerus, įvairiais būdais siekia įtikinti ir nuteikti specialistus, jog šie palaikytų jų sprendimus, kurie dažnai atvejais riboja vaikų teises, garantuojamas JT vaiko teisių konvencijoje. Taip pat svarbu kritiškai įvertinti vaiko teisę į nuomonę ir jos išsakymą. Nors JT vaiko teisių konvencija garantuoja vaikui teisę išsakyti nuomonę, svarbu, kad socialinis darbuotojas tikslingai bendrautų, išklaustų vaiko nuomonę, informuotų jį apie jo teises ir galimybes, kad nuomonės išklausymas netaptų persekiojantis, varginantis ir neigiamai paveikiantis vaiką.

Tyrėjų Nikupeteri ir kt. (2022) teigimu, specialistai turi padėti vaikams suprasti ir reflektuoti jų patirtį, kadangi tai padeda jiems ugdyti įveikos mechanizmus, sukurti saugumo jausmą, megzti santykius su saugiais suaugusiais. Taip pat socialinio darbo profesionalai turi palaikyti nuolatinį dialogą su vaiku, kad galėtų vertinti pagalbos priemonių poreikį, užtikrinti vaiko interesus ir gerovę. Pasak autorių (2022), būtina atkreipti dėmesį į faktines vaikų galimybes, kurias gali riboti tėvų persekiojimas. Būtent aršių ir konfliktiškų skyrybų metu tėvai dėl įvairiausių priežasčių gali riboti vaikų galimybes, užtikrinti jų realizavimą tik teoriniu, bet ne praktiniu lygmeniu. Tokiais atvejais socialinis darbuotojas atlieka itin reikšmingą vaidmenį, kadangi specialistas turi būti ne tik jautrus ir matyti vaikus kaip individualias asmenybes, bet kartu užtikrinti, kad jų nuomonė bus išklasyta ir vertinama. Turi atsakingai įvertinti, ką tokioje šeimoje augdamas vaikas iš tiesų gali, ko negali, kas riboja jo galimybes.

Apibendrinant, socialiniai darbuotojai skyrybas išgyvenančioms šeimoms teikia kompleksinę pagalbą, taip pat padeda tėvams gauti reikiamą materialinę ir teisinę pagalbą, emocinę paramą. Siekia, kad būtų užtikrinti ir ginami geriausi vaiko interesai, kuriuos gina ir garantuoja JT vaiko teisių konvencija.

TYRIMO METODIKA

Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, kuriuo siekiama atskleisti vaikų persekiojimą tėvų skyrybų procese analizuojant socialinių darbuotojų perspektyvas. Kaip duomenų rinkimo instrumentas naudojamas iš dalies struktūruoto interviu metodas, kai apklausiamos socialinės darbuotojos, dirbančios su šeimomis, kuriose vyksta arba jau įvyko tėvų skyrybos, šeimose augant vaikams. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), tyrėjas, atlikdamas kokybinį tyrimą, siekia atskleisti tiriamojo reiškinių visumą jo įprastame kontekste. Tad tyrėjas kokybiniu tyrimu siekia tyrinėti socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis, kurios neretai išgyvena skyrybas ir kuriose auga vaikai, perspektyvas. Tyrėjo manymu, būtent šie specialistai susiduria su šeimomis, kuriose

auga vaikai, vyksta tėvų skyrybų procesai, tokia yra jų darbinė patirtis, o neretai ir kasdienis darbas. Tyrėjas iš dalies struktūruoto interviu metu surinktų duomenų analizei taiko kokybinės turinio analizės metodą, remdamasis Krysik ir Finn (2010) keturiais duomenų analizės etapais:

1. Interviu įrašas transkribuojamas, tyrėjas viską užrašo, vyksta duomenų konceptualizavimas.

2. Surinkti duomenys analizuojami, vėliau suskirstomi į kategorijas ir subkategorijas.

3. Parengiama keturių dalių lentelė, kurioje maksimizuojamas tikslumas patvirtinant išvadas.

4. Suformuojamos tyrimo išvados.

Tyrimo metu surinkti duomenys suskirstomi į kategorijas, subkategorijas, jiems priskiriant patvirtinančius teorinius teiginius. Analizės lentelę sudaro 4 skiltys:

- 1) kategorija;
- 2) subkategorija;
- 3) ištraukos iš interviu;
- 4) „Emic“ ir „Etic“ perspektyvos.

Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), „Emic“ perspektyva atskleidžia ir įprasmina tyrimo duomenis iš tyrimo dalyvio perspektyvos, o „Etic“ perspektyva – tyrėjo požiūrį, nuostatas ir vertybes. Tai bendrai sudaro kokybinio tyrimo duomenų analizę ir įprasminimą daugiau iš tyrimo dalyvio perspektyvos. Taip pat tyrimo metu surinktiems duomenims koduoti naudojamas Gyvosios kalbos kodas (angl. *In Vivo code*). Šia kodavimo technika tyrėjas siekia išsaugoti tyrimo metu surinktų duomenų autentiškumą. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), šis kodas koduoja tyrimo dalyvio unikalius žodžius ir mintis, kuriuos tyrimo dalyvis išsakė interviu metu.

Kokybinio tyrimo metu buvo taikomas kriterinės atrankos tyrimo imties sudarymo būdas. Tyrėjas nustato kriterijus, kuriais remdamasis atsirenka tyrimo dalyvius. Pagrindiniai kriterijai, kurie taikomi tyrimo dalyviams atrinkti, yra šie:

- 1) tyrimo dalyvis turėtų būti socialinis darbuotojas, dirbantis su šeimomis ir vaikais;

2) tyrimo dalyvis darbo praktikoje turi turėti šeimų (atvejų), kuriose vyksta tėvų skyrybų procesas, dalijimasis vaikais, sprendžiami vaiko išlaikymo, bendravimo su juo tvarkos klausimai;

3) tyrimo dalyvis turėtų papasakoti atvejų, kurie, jo manymu, yra sudėtingiausi, kuriuose galimai yra persekiojimo požymių, o tėvų skyrybos itin konfliktiškos;

4) tyrimo dalyvis turi laisvai išreikšti norą ir sutikimą dalyvauti tyrime;

5) tyrimo dalyvio organizacijos, kurioje jis dirba, vadovas suteikė tyrėjui leidimą atlikti tyrimą.

Tyrėjas, sudarydamas tyrimo imtį, pasirinko karterinę atranką, kadangi tai leidžia apklausti tik tuos tyrimo dalyvius, kurie gali pasidalinti informacija ir patirtimi, kuri geriausiai atskleistų tyrimo temą. Tyrimo objektas yra vaikų persekiojimas, vieta – tėvų skyrybų procesas, subjektas – socialinių darbuotojų perspektyva. Numanoma, kad būtent tie socialiniai darbuotojai, kurie dirba su vaikais ir šeimomis, turės atvejų, kuriose tėvai skiriasi, vyksta vaikų dalybos, sprendžiami vaikų išlaikymo, globos, bendravimo su jais klausimai.

Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais. Pirmojo etapo metu, 2022-11-02, buvo atliktas pirmasis interviu. Interviu tyrėjas atliko tyrimo dalyvės socialinės darbuotojos darbo vietoje. Pokalbio metu tyrėjas pateikė iš anksto parengtus klausimus, taikydamas iš dalies struktūruoto interviu duomenų rinkimo metodą. Antrasis duomenų rinkimo etapas prasidėjo 2023-02-14 ir truko iki 2023-03-27. Tyrėjas kreipėsi į organizacijas elektroniniu paštu, kviesdamas tyrimo dalyvio kriterijus atitinkančius specialistus dalyvauti tyrime. Dalyvauti tyrime buvo pakviesti 4 specialistai, kurie patys susisiektų su tyrėju ir informavo, jog sutinka dalyvauti. Taip pat tyrėjas kreipėsi į vieną iš nevyriausybinių organizacijų (NVO), teikiančių socialines paslaugas šeimoms, ir pakvietė tyrimo dalyvio kriterijus atitinkančius specialistus dalyvauti tyrime. Sutiko dalyvauti 1 specialistas. Interviu buvo atliekami tyrimo dalyvių darbo vietose, atskirose patalpose, taip užtikrinant konfidencialumą. Vienas interviu vyko internetu, naudojantis „Zoom“ platforma. Interviu buvo įrašomi diktofonu. Tyrimas buvo vykdomas viename didžiausių

Lietuvos miestų, siekiant apsaugoti tyrime dalyvavusių asmenų konfidencialumą, miestas neatskleidžiamas.

Tyrėjas, prieš atlikdamas tyrimą, parengė ir aptarė iš dalies struktūruoto interviu gaires su atliekamo tyrimo, darbo vadovu. Parengus tyrimo gaires buvo kreiptasi į socialinius darbuotojus, dirbančius su vaikais ir šeimomis, kuriose vyksta tėvų skyrybų procesas, specialistai buvo pakviesti dalyvauti tyrime. Tyrime sutikę dalyvauti socialiniai darbuotojai išreiškė laisvą norą dalyvauti, taip pat buvo gautas darbo vietos, tiesioginio vadovo leidimas apklausti darbuotojus. Darbuotojai buvo informuoti ir supažindinti su tyrimo tema, tikslu ir uždaviniais. Tyrimo dalyviams iš anksto buvo pateiktos iš dalies struktūruoto interviu gairės, kurias buvo ketinama aptarti interviu. Surinkti tyrimo duomenys buvo nuasmeninti, pakeista informacija, faktai, leidžiantys identifikuoti asmenis ar konkrečių atvejų situacijas. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, jog pokalbis bus įrašomas, transkribuojamas. Tyrimo dalyviai tam neprieštaravo. Taip pat interviu vadovautasi pagrindiniais kokybinio interviu etikos principais, kurie, pagal Gaižauskaitę ir Valavičienę (2016), yra šie: 1) pripažinti ir gerbti asmens nepriklausomybę, jo laisvę dalyvauti arba atsisakyti dalyvauti tyrime; 2) suteikti (potencialiam) tyrimo dalyviui pakankamai informacijos apie tyrimą; 3) saugoti tyrimo dalyvio anonimiškumą, konfidencialumą ir privatumą; 4) rūpintis tyrimo dalyvių saugumu, apsaugoti nuo moralinės žalos arba kiek įmanoma jos vengti.

TYRIMO REZULTATAI

Vaiko gyvenimas vykstant tėvų skyrybų procesui – tai iš tiesų sudėtingas laikotarpis ne tik skyrybas išgyvenantiems tėvams, bet ir jų vaikams. Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, jog dažnu atveju atsiskirti vienas nuo kito bandantys tėvai kovoja ir išgyvena tam tikrą santykių krizę. Šeimoje, kurioje vyksta konfliktai, vaikai patiria persekiojimo, manipuliacijų, intrigų, teismų ir kitų varginančių bei žalojančių patirčių. Analizuojant vaikų persekiojimą tėvų skyrybų proceso metu išryškėja, jog vaiko gyvenimas tokiu laikotarpiu neretai tampa žalingas. Vaikas gyvena toksiškai, kėsdamas įvairiausias persekiojimo formas.

„Vaikas yra tarp dviejų ugnių“. Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, kad toksiškas vaiko gyvenimas persekiojimo kontekste glaudžiai susijęs su tėvų tarpusavio konfliktais ir kovomis. Išsiskirti bandantys tėvai – tai dvi tarpusavyje kovojančios pusės, kurių centre atsidūręs vaikas patiria persekiojimą. Tyrime dalyvavusi socialinė darbuotoja teigė, jog tokiais momentais *„vaikas yra tarp dviejų ugnių“*. Ši metafora tyrimo metu buvo girdima net du kartus, kuomet tyrimo dalyviai pasakojo apie vaikų situaciją tėvų konfliktų įkarštyje. Vienu atveju buvo įvardijama, kad vaikas yra tarp dviejų ugnių, juo tik naudojasi, kad išlaikytų ryšį su tėvu.

Vaikas yra tarp dviejų ugnių, kadangi juo vien tik naudojasi, motina naudojasi, kad palaikytų kažkokį tą ryšį su tėvu <...> motina klausinėja, grynai ištraukia, kada tėvas būna namuose, kada nebūna. Kada ten kažką veikia. Nuėjo pas gydytojus ar nebenuėjo? <...> paskui panaudoja tą informaciją kitur, pavyzdžiui, kreipiantis į tarnybas. Galiausiai vaikas lieka tarsi kaltas, kad jis negali nieko sakyti, nes suprantate, abu tėvai – artimiausi žmonės (Lina, 2022).

Šie tyrimo dalyvės žodžiai atskleidžia, jog mama naudojasi savo vaiku, kad palaikytų ryšį su buvusiu partneriu, skųstų jį tarnyboms. Taip pat tokiu elgesiu ji persekioja ne tik buvusį partnerį, bet ir vaiką. Ryškėja, jog mama vykdo persekiojimą panaudodama vaiką kaip informacijos šaltinį. Tokioje situacijoje vaikas tampa dviejų konfliktuojančių pusių, kurios įvardijamos kaip *ugnys*, konflikto įkaitu. Vaikas tarsi turi suteikti informaciją mamai, bet jis taip pat jaučiasi kaltas, nes negali nieko sakyti, kadangi myli abu tėvus, kurie yra artimiausi žmonės. Tai taip pat atskleidžia, jog taip elgdamasi mama kvestionuoja vaiko lojalumą abiem tėvams. Tokioje situacijoje vaikas galimai patiria vidinį konfliktą, kadangi turi patenkinti mamos norą gauti informaciją, bet kartu siekia apsaugoti tėtį, žinodamas, kur jo žodžiai bus naudojami. Kitu atveju tyrimo dalyvė įvardijo, jog kartais jaučiasi kaip tarp dviejų ugnių. Tyrimo dalyvė Dalia pasakojo:

<...> tos šeimos labai sudėtingos, sudėtingos dėl to, nes labai skirtingos pusės būna, labai skirtingi yra tikslai ir požiūriai, ir kartais net pasijunti

kaip tas pats vaikas, esantis tarp dviejų ugnių, bandydamas laviruoti (Dalia, 2023).

Tai pratęsia, kartu ir papildo mintis apie vaiko buvimą tarp dviejų kovojančių pusių – *ugnių*, tarp kurių atsidūręs bando laviruoti ir išlikti. Specialistė detalizuoja, jog ištis sunku dirbti su tokiomis šeimomis. Pasak tyrimo dalyvės, tėvai yra labai skirtingų požiūrių, siekia skirtingų tikslų, todėl tikėtina, jog vaikui ištis sunku prisitaikyti ir išlikti lojaliam abiem tėvams, o tai verčia jį laviruoti tarp dviejų konfliktuojančių suaugusiųjų.

„<...> teismuose atsiduria mano žodžiai.“ Tyrimo duomenys atskleidžia, jog per tėvų skyrybas vaikas dažnai patiria persekiojimą, kuomet vyksta teisiniai procesai. Tyrimo duomenys atskleidžia, jog vaikai tampa papirkinėjimų ir manipuliacijų aukomis, situacijos įkaitais ir informacijos šaltiniais įrodymams teismuose. Tyrimo dalyvė papasakojo apie vaiką, kuris jai įvardijo, jog nenori bendrauti su mama, kadangi ši įrašinėja ir vėliau surinktą informaciją naudoja teismuose.

<...> vienas vaikas sako, kad aš nenoriu su mama bendrauti, nes ji viską įrašinėja, pateikia, o po to teismuose atsiduria mano žodžiai (Milda, 2023).

Tai rodo, kad vykstant skyryboms vaikai tampa savo tėvų įkaitais, jais naudojamosi tarsi informacijos šaltiniais. Vaikas dėl patiriamo mamos persekiojimo, kuris pasireiškia vaiko žodžių įrašinėjimu, nebenori bendrauti su mama. Tikėtina, jog mama įrašinėja vaiko žodžius, kad užfiksuotų duomenis, kuriuos galėtų panaudoti teisme bylinėdamasi su buvusiu sutuoktiniu.

„Ką paliudyti apie jį?“ Tyrimo duomenys rodo, kad vaikai persekiojami ne tik kaip informacijos šaltiniai teismams, bet ir kaip informacijos šaltiniai specialistams bei tarnyboms.

Dažnai būna išmokyti, ką pasakyti vaiko teisėse <...> jei gyvena su mama – ką pasakyti apie tėtį. Ką paliudyti apie jį. Ką pasakyti tėčiui arba mamai arba ką pasakyti, kai ateina socialinis darbuotojas (Milda, 2023).

Tyrimo dalyvė teigė, jog vaikai dažnai būna išmokyti, ką pasakyti tarnyboms, specialistams. Ryškėja, kad ši vaiko paruošimo specialistų

vizitui praktika gali būti vykdoma abiejų tėvų, priklausomai nuo to, su kuriuo gyvena vaikas.

„<...> *slaptas telefonas, susirašinėjimai su tėčiu, slapti skambučiai* <...>.“ Tyrimo duomenys atskleidžia, jog, teismui uždraudus vienam iš tėvų bendrauti su vaiku, tėvai ir toliau siekia palaikyti kontaktą, kad galėtų daryti įtaką vaiko pasirinkimui dėl gyvenimo su vienu iš tėvų.

<...> tėtis davė vaikui paprastą slaptą telefoną, apie kurį mama nežinojo <...> vaikas pradėjo maištauti, nevalgo nieko iš mamos, bet jis, pasirodo, būdavo visą laiką pavalgęs, nes tėtis pristatydavo tą maistą iš restoranų ir iš visur, kur vaikas mėgsta <...> prasidėjo tokie nevalgo, su mama nesiskaito, sėdi tikrai telefone, pamokų neruošia. Jei kažką siūlo nupirkti, neima iš mamos. Paskui išryškėjo, kuomet pradėjome bendradarbiauti su socialiniais pedagogais, kad ne kartą yra pastebėtas tėtis prie mokyklos. Toliau aiškinantis buvo rastas pas vaiką tas slaptas telefonas, susirašinėjimai su tėčiu, slapti skambučiai <...> teismas uždraudė artintis prie vaiko <...> kad nedaryti įtakos teismo procesui dėl vaiko pasirinkimo gyventi su mama ar tėčiu (Ilona, 2023).

Šie duomenys rodo, jog vaikai gali patirti persekiojimą, kuomet tėvai siekia asmeninės naudos ar palankaus sprendimo jų atžvilgiu. Tyrimo dalyvės žodžiai atskleidžia, jog tėvas ir toliau slapta bendravo su vaiku, duodamas jam telefoną, pildydamas vaiko norus, darydamas poveikį jo elgesiui ir santykiams su mama. Tėvas siekia palenkti vaiką į savo pusę ir įvairiomis priemonėmis daryti jam poveikį, kad šis pasirinktų gyventi su juo, o ne su mama. Nikupeteri ir Laitinen (2015) teigimu, rūpestis tampa persekiojimo dalimi, o vaiko poreikiai, daiktai, norai – įrankiais palenkti jį į savo pusę. Toks tėvo elgesys daro neigiamą poveikį vaikui bei jo ir mamos santykiams.

„<...> *papirkinėja vaikus* <...>.“ Tyrimo duomenų analizė taip pat atskleidžia, jog vaikai gali būti ne tik naudojami kaip informacijos šaltiniai įrodymams teismuose, kartu gali būti papirkinėjami ir tapti manipuliacijų aukomis. Tyrimo dalyvė teigia, jog vienu atveju vaikas buvo papirkinėjamas įvairiausiomis pramogomis, pinigais, daiktais. Panašu, jog šalia papirkinėjimo taip pat vykdavo tam tikra vaiko apklausa, kurios metu buvo bandoma išsiaiškinti, ar vaikas nepatiria smurto ir netinkamo vieno iš tėvų elgesio.

<...> prasideda, kuris, kiek išgali, daugiau perka daiktais, papirkinėja vaikus įvairiomis pramogomis, pinigine išraiška <...> prasideda klausinėjimas, ką mama šiandien davė tau valgyti, ar aprenė, kaip aprenė? Ar ant tavęs nerėkia, ar nemušė, ir daugiausia vis tai įrašinėja. Visa tai kaupia kaip medžiagą teismui (Ilona, 2023).

Tyrimo duomenys atskleidžia, jog vaikas tampa ne tik informacijos šaltiniu, bet ir manipuliacijų auka. Vaiku manipuliuojama, bandoma jį papirkti, o tai daroma pasitelkiant įvairias priemones, tokias kaip pinigai, pramogos ir daiktai. Kitu atveju aiškėja, jog šalia persekiojimo ir manipuliacijų vaiku tėvai gali bandyti manipuliuoti ir socialiniu darbuotoju.

<...> tėvas visada materialiai norėjo vaiką papirkti. Tėvas visada sakė – aš vaikui visko priperku: valgyti, nuvežu į mokyklą, batus siūlau nupirkti, važiuot kartu, <...> į „Hesburger“ vežu. O motina visada sakė – kad aš su vaiku einu į kiną, ten praleidžiu laiką, o vakarais žaidžiu žaidimus <...> tai pasakoja norėdamas palenkti, duoti žinią, kad aš geresnis tėvas ir aš geriau rūpinuosi (Lina, 2022).

Šie tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, jog į tėvų skyrybų procesą gali būti įtraukiami ir persekiojami ne tik vaikai, bet ir socialiniai darbuotojai. Duomenys rodo, jog tėvai tarsi varžosi tarpusavyje, siekdami manipuliuoti ir parodyti specialistui, jog gali geriau pasirūpinti vaiku. Katz ir kt. (2020) teigia, jog nuolatinį prievartą ir kontrolę paremtą elgesį smurtautojai pridengia rūpestingo, mylinčio ir nuostabaus tėvo ar mamos vaidmeniu. Taip pat tyrimo duomenų analizė atskleidžia, jog vaikas gali būti papirkinėjamas ir įtikinamas atsisakyti bendrauti su vienu iš tėvų.

Vienas iš tėvų pasiūlo, čia irgi dabar šviežias atvejis, buvo dukros ir tėčio savaitgalis. Ir, aišku, jie nesusitinka, bet vis tiek turėtų kaip ir laukti, kadangi yra jų laikas. Tai mama ne per savo laiką išskraidino mergaitę į užsienį kur nors atostogų nepranešus, neinformavus, ir gaunasi toks papirkinėjimas, įtraukinėjimas, įtikinėja vaiką, kad su ja bus smagiau ir panašiai (Milda, 2023).

Tyrimo dalyvė teigė, jog mama įtikino dukrą kartu vykti atostogauti į užsienį metu, skirtu dukros ir tėčio bendravimui. Tyrimo dalyvės

teigimu, mama įtikino, papirko ir pažadėjo, kad dukrai bus smagiau. Tai atskleidžia, jog vaikas tampa tėvų konfliktų įkaitu. Juo manipuliuojama, bandoma papirkti ir įtikinti, kad šis atsisakytų praleisti laiką su tėčiu.

„<...> vaikai tampa kaip įkaitais <...>.“ Tyrimo duomenys rodo, jog vaikai tampa tėvų įkaitais, patiria jų grasinimus ir manipuliacijas.

Labai dažnas reiškiny, kuomet vaikai tampa kaip įkaitais <...> tėvelis sako: gal tu gyvensi su manimi, nes mama kažko nedarys, mama tavo poreikių nepatenkins <...> Mama griebėsi įvairių veiksmų, sako, aš tave labai myliu, nusižudysiu ar dar ką nors padarysiu, jeigu tu mane paliksi, išėisi gyventi su tėčiu (Ilona, 2023).

Šie tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia labai didelę besiskiriančių tėvų manipuliaciją vaikui. Tėtis vaikui pasakoja, kad mama nesugebės juo pasirūpinti, o mama grasina nusižudyti. Tai yra labai aiškus ir stiprus vaiko persekiojimas, kuomet juo manipuliuojama, verčiama abejoti vienu iš tėvų. Tėvas taip elgdamasis piešia neigiamą mamos portretą ir siekia parodyti vaikui, jog jam nesaugu gyventi su mama. Mama, nežinodama, kaip išlaikyti vaiką, grasina savižudybe. Nikupeteri ir kt. (2021) teigia, jog tėvai, dažnai apsimesdami pažeidžiamą auką, manipuliuoja vaikui, užkraudami jam moralinę atsakomybę užkirsti kelią galimai savižudybei. Tokioje situacijoje esantis vaikas tampa įkaitu, patiria stiprių emocijų išgyvenimų. Jis verčiamas abejoti mama, jo teisė pasirinkti ir išsakyti savo nuomonę varžoma grasinimais, tad vaikas kenčia, pradeda žalotis, atsiranda priklausomybių, įsitraukia į netinkamas gaujas.

<...> ji save žaloja ir pjaustosi, ir alkoholį vartoja, trylikametė mariohuaną rūko, bėga iš namų, ir su netinkama kompanija (Milda, 2023).

Šie tyrimo dalyvės žodžiai atskleidžia, jog dėl tėvų vykdomo persekiojimo, pasireiškiančio manipuliacijomis, įtraukinėjimu į konfliktus, pavertimu skyrybų proceso įkaitais, vaikai užsiima savižala, vartoja alkoholį, tad vystosi priklausomybės. Tikėtina, jog gyvendami tokiomis sąlygomis vaikai nebepakelia kasdienybės, o tai lemia, jog jie susideda su netinkamomis kompanijomis. Kita tyrimo dalyvė pasakojo, jog tokių vaikų draugai dažniausiai yra vaikai iš gatvės ar gaujų.

<...> draugai būna iš kokių nors gaujų ar parkų <...> gatvės drauguose jie suranda tą tokią priėmimą į bendruomenę. Tokiose šeimose vaikai turbūt nesijaučia priklausantys kažkam, turbūt nė vienam iš tėvų, kai bando išlaviruoti <...> eina į mokyklą, po mokyklos sėdi prekybos centre ant laiptukų iki pat vėlumos ir grįžta namo tik pernaktoti (Dalia, 2023).

Tai atskleidžia, jog vaikai tokiose šeimose nesijaučia priklausantys jai ir saugūs. Vaikai laiką leidžia gatvėje, prekybos centruose, dalyvauja gaujų bendruomenės gyvenime, kadangi ten randa paramą, priėmimą ir ramybę. Taip pat tyrimo duomenų analizė rodo, kad dėl tėvų skyrybų proceso metu patiriamo persekiojimo vaikams pasireiškia psichosomatiniai simptomai. Tyrimo dalyvė Rūta pasakojo:

<...> mergaitė sėdi, verkia ir sako: man taip skauda. Man taip skauda širdelę, kad mano tėvai... Tiesiog verkė fiziškai (Rūta, 2023).

Tyrimo dalyvės pasakojimas atskleidžia, jog mergaitė išgyvena stiprius emocinius jausmus, o dėl tokio tėvų elgesio patiria psichosomatinčius simptomus – jai skaudą širdelę. Kita tyrimo dalyvė Ilona pasakojo:

<...> jaučiasi nesaugūs, nepasitiki žmonėmis ir dar dažnai būna, kad juos kamuoja nemigos, nemiga, toks kaip sutrikimas <...> dažnai būna, labai šokinėja iš lovų, dažnas šlapinimasis nakties metu. Netgi būna ir dvylikos metų vaikai pradeda šlapintis į lovą (Ilona, 2023).

Tai rodo, kad vaikai taip pat patiria nemigą, juos kamuoja ir kiti psichosomatiniai požymiai, tokie kaip dažnas šlapinimasis naktį ar net į lovą. Taip pat dėl patiriamo nesaugumo jausmo vaikai nepasitiki kitais žmonėmis.

Apibendrinant šiuos duomenis galima daryti prielaidą, jog vaikai, kurie neretai tampa tėvų skyrybų įkaitais, jaučiasi nesaugūs, išgyvena labai stiprius emocinius jausmus, juos kamuoja psichosomatiniai simptomai. Visa tai paliečia jų socialinį gyvenimą, kuris tampa ribinis dėl atsiradusio nepasitikėjimo kitais žmonėmis ir nuolatos patiriamo nesaugumo jausmo. Šie tyrimo duomenys taip pat atskleidžia ir patvirtina tyrėjų Nikupeteri ir kt. (2022) mintis, jog tėvų persekiojantis elgesys vaikams sukelia egzistencinių, socialinių, fizinių ir erdvinų sutrikimų, daro neigiamą poveikį.

Tyrimo duomenų analizė atskleidžia, jog vaikai gali patirti persekiojimą ir tapti persekiojimo aukomis tėvams skiriantis bei dalijantis turtą. Tyrimo dalyvė Ilona pasakojo:

<...> vyrui atsibodo mokėti paskolą už būstą, kuriame jis negyveno, o gyveno jo buvusi žmona, ir jis tiesiog nenori mokėti alimentų, nes tai dideli pinigai, už tą būstą, ir norint to būsto atsisakyti, tai turėtų pas jį gyventi vaikai. Tai va, čia pagrindinis įrankis dabar yra vaikai <...> yra kaip įrankiai, kaip tėvui susigrąžinti finansines galimybes (Ilona, 2023).

Šie tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, jog tėvas naudojasi vaikais, kad susigrąžintų finansines galimybes. Na, o tyrime dalyvavusi specialistė Rūta pasakojo:

<...> dėl to vaikas pasilieamas, kad liktų turtas, tikrai šita versija galioja, kad kodėl jie taip kovoja, galimai dėl to, kad tas vaikas liktų pas juos, ir turtas kartu liktų (Rūta, 2023).

Apibendrinus tyrimo dalyvių Ilonos ir Rūtos mintis galima teigti, jog vaikai tampa įrankiu ir priemonėmis susigrąžinti finansines galimybes, turtą, todėl tikėtina, jog vaikai patiria persekiojantį elgesį.

„<...> vaikui draudžiama <...>.“ Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, jog vaikai taip pat gali būti persekiojimui draudimais ir trukdymais bendrauti, pasimatyti. Aiškėja, kad vaikai neretai tampa tėvų įrankiu ir priemonėmis kenkti buvusiems partneriams. Tyrimo duomenys rodo, kad kartais tėvai sudaro fizinius barjerus, jog vaikai negalėtų bendrauti su mama ar tėčiu. Taip pat aiškėja, jog vaikai yra nuteikinėjami ir įtikinami, kad nenorėtų bendrauti su kitu iš tėvų ir palaikyti ryšį. O dar kitu atveju paaiškėjo, jog vaikui nuolat sakoma, kaip bendrauti su mama.

<...> moteris išvažiavo į kitą miestą, kad tėtis neturėtų galimybės susitikti, nes toli, tikrai daug kilometrų, keli šimtai, tiek, kad negalėtų to tėčio dažnai matyti. Tas tėtis neprivažinėja, ir su seneliais, ir su tėčiu neleidžia bendrauti. Išvažiuoja kuo toliau, kad tiesiog fiziškai negalėtų (Rūta, 2023).

Šie duomenys atskleidžia, jog vaikas tampa tėvų konfliktų įkaitu. Mama, norėdama paveikti tėvą, imasi visų įmanomų priemonių, kad vaikas fiziškai negalėtų bendrauti su tėvu ir seneliais. Ji išveža vaiką į

kitą miestą sudarydama fizinį atstumą tarp tėvo ir vaiko, kad šie negalėtų bendrauti. Panašu, jog vaikui svarbus kontaktas ne tik su tėčiu, bet ir seneliais, todėl mama, norėdama neigiamai paveikti tėvą, riboja savo vaiką. Kitu atveju paaikškėjo, jog vaikui buvo taikomos bausmės, kad šis nebendrautų su vienu iš tėvų.

Dažnai būdavo kaišiojimai, sakyčiau, pagalių į ratus, kad jei pas mane, tai su mama nieko. Jeigu pas mane, tai su tėčiu nieko, ir tai pasireikšdavo tokiais būdais kaip telefono paėmimas už netinkamą elgesį ar dar ką nors <...> vaikui yra draudžiama susitikti, todėl vaikas turi pasakyti, kad nenori pasimatyti su vienu iš tėvų (Milda, 2023).

Šie tyrimo dalyvės išsakyti žodžiai atskleidžia, jog tėvai, siekdami apriboti vaiko bendravimą su tėvu ar mama, taiko bausmines priemones. Tyrimo dalyvė įvardija, jog vaikas, būdamas su tėčiu, negalėjo bendrauti ir palaikyti kontakto su mama, analogiškai būdamas su mama, negalėjo bendrauti su tėčiu. Taip pat specialistė įvardijo, jog tėvai gali imtis priemonių, tokių kaip draudimas ar bausmės. Aiškėja, jog tėvai draudžia vaikams bendrauti su vienu iš tėvų, tad vaikai priversti pasakyti, kad nenori matytis. Taiko bausmes ir paima telefoną, kad nei vaikas, nei kitas iš tėvų negalėtų kontaktuoti.

„<...> didžiulė kontrolė <...>.“ Dar kitu atveju aiškėja, kad net ir leisdami vaikui susitikti ir bendrauti su kitu iš tėvų, tėvai persekioja vaiką kontroliuodami ir nurodydami, kaip bendrauti. Tyrimo dalyvė dalijosi situacija, kad tėvas leidžia dukrai susitikti su mama, bet mama pastebi, jog dukra susitikimo metu nuolat bendrauja telefonu su tėčiu, kuris nurodo, kaip jai elgtis ir bendrauti su mama.

<...> mergaitė, paaugliukė, visada su savimi turi telefoną, ir mama bendraudama su ja pastebi, kad mergaitė visada su telefonu, ir mama įtarė, kad tai yra, susieja, kad tuo metu tėtis rašo jai žinutes, kaip bendrauti. Tiesiog ji tuo metu yra „online“. Tai va tai tiesiog yra labai didžiulė kontrolė, kai jau leidžia susitikti <...> žinutėmis rašinėja ir visą laiką laiko telefoną rankose, visą laiką kontakte su tuo tėčiu (Rūta, 2023).

Tai rodo, kad vaikas gali būti persekiojamas ne tik draudimu bendrauti, bet ir nurodymais bei kontroliavimu. Duomenys atskleidžia, jog tėvas dukrą kontroliuoja, tai daro bendraudamas telefonu, rašydamas

trumpąsias žinutes, o jose nurodydamas, kaip dukra turėtų elgtis ir bendrauti susitikimo su mama metu. Tyrimo dalyvė Rūta pasakojo:

<...> tėtis, kuris labai tą mergaitę kontroliuoja, dažnai žmoną kontroliavo. Žmona išėjo, dabar dukrą kontroliuoja. Jos kūnas dabar rodo, kad ji turi kas savaitę priepuolius (Rūta, 2023).

Šie tyrimo dalyvės žodžiai atskleidžia, jog dukra kenčia tėvo persekiojamą, vykdomą kaip kontrolę. Tyrimo dalyvės teigimu, tėvas ėmė persekioti dukrą ir vykdyti kontrolę, kuomet išėjo žmona. Taip pat tai rodo, jog toks tėvo elgesys daro poveikį vaiko emocinei ir fizinei sveikatai, visam kūnui.

„<...> jie bando susisiekti <...>.“ Tyrimo duomenų analizė atskleidžia, jog dėl vykstančių teismų procesų ir paskirtų kardomųjų priemonių tėvams neretai draudžiamas kontaktas su vaiku. Tyrimo duomenys taip pat rodo, jog būtent šiame etape pasireiškia tiesioginis vaiko persekiojimas, kuomet tėvai bando nulemti vaiko sprendimus, su juo susiekti ar pasimatyti. Tyrimo dalyvė Ilona pasakojo:

<...> mama tai darydavo visaip: palikdavo raštelius prie autobusų sustojimo, kur vaikai sėdi, bandydavo taip įspėti, bet tuos raštelius rasdavo kiti vaikai. Tuose rašteluose nurodydavo net vietas, kur susitikti po mokyklos <...> laukdavo prie vartų, stovėdavo, gal jie vieni išeis <...> tėčio teigimu, mama norėjo pabėgti į užsienį su vaikais jam nežinant <...> (Ilona, 2023).

Šie tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, jog mama ir toliau siekia palaikyti kontaktą su vaikais, todėl jų laukia, ateina prie ugdymo įstaigos, gyvenamosios vietos. Taip pat rodo, jog vaikams kyla grėsmė būti pagrobtiems. Nikupeteri ir kt. (2021) teigimu, smurtaujančio tėvo ir vaiko bendravimas po skyrybų daro didesnę žalą vaikui nei teikia nauda, kuri apibrėžiama retorikoje. Tad galima daryti prielaidą, jog itin svarbu kritiškai įvertinti vaiko ir vieno iš tėvų bendravimą, norint apsaugoti nuo potencialios žalos. Kitu atveju tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, jog po skyrybų vieno iš tėvų bendravimas su vaiku gali būti jam toksiškas. Tyrimo dalyvė Rūta pasakojo:

<...> tiesiog priekaištai vaikui, kad nesi santykiyje tokia, kokia buvai <...> apie įvairius dalykus, kad ne taip elgėsi, kad nesuteikia mamai kažkokio

vat, kaip sakiau, apsikabinimo, sako, „tu neapsikabinai manęs“, tarsi tokios meilės porcijos nedavė (Rūta, 2023).

Tyrimo duomenys atskleidžia, jog vaikas sulaukia mamos priekaištų ir nepasitenkinimo, kadangi mama nesijaučia mylima, dukra jos neapkabino, nesuteikė meilės, elgėsi ne taip, kaip mama norėtų. Šie tyrimo dalyvės žodžiai atskleidžia, jog neretai vaikas tampa atsakingas už tėvų emocinę savijautą, kuri nebūtinai susijusi ir priklauso nuo vaikų, tačiau šie tampa „atpirkimo oželiais“.

„<...> vaikui išskyla didžiulė neapykanta mamai.“ Tyrimo metu surinkti duomenys taip pat atskleidžia, jog besiskiriantys tėvai persekioja įtikinėdami ir nuteikinėdami vaikus vienas kito atžvilgiu.

<...> vaikas, kai grįždavo iš tėčio, tai visada spardydamo mamą, draskydavo, daužydavo ir klykdavo. Jam prasidėdavo isterijos priepuoliai, dirbo ir psichologai, ir psichoterapeutė jau dirba ir su tuo berniuku, ir su mama. Tai galų gale teisme buvo įrodyta, kad tėtis daro tokią žalingą įtaką būnant vaikui su juo, kad vaikui išskyla didžiulė neapykanta mamai (Ilona, 2023).

Tyrimo dalyvė teigė, jog vaikas, grįžęs iš tėčio, smurtaudavo prieš mamą. Vaikui prasidėdavo isterijos priepuoliai. Pasak tyrimo dalyvės, vėliau paaiškėjo, jog toks vaiko elgesys pasireiškėdavo dėl tėvo daromos įtakos.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, jog vaikas, patirdamas tėvų skyrybų procesą, gyvena toksiškomis sąlygomis, kurios neabejotinai turi poveikį jo psichologinei pusiausvyrai, neigiamoms emocijoms, sutrikusiam gyvenimo ritmui, elgsenai. Vaikai tampa įkaitais dviejų suaugusiųjų konflikto procese, pameta savo savasties kelią ir bando prisitaikyti prie vieno iš tėvų, kuriam labiausiai pavyksta manipuliuoti vaiku. Toksiškas vaiko gyvenimas pažeidžia jo teises užtikrinti geriausių interesus, gyventi darnioje ir mylinčioje aplinkoje, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyriumi.

DISKUSIJA IR IŠVADOS

Tyrimo metu surinktų duomenų analizė atskleidžia, jog vaikai, augantys šeimose, kuriose vyksta tėvų skyrybų procesai, neretai tampa persekiojimo aukomis. Tokiose šeimose vaikai yra įtraukiami ir priverčiami dalyvauti teisiniuose procesuose, apklausose. Vaikai tampa informacijos šaltiniu arba skyrybas išgyvenančių tėvų priemone informacijai rinkti, kuri ilgainiui panaudojama teisiniuose procesuose. Skyrybas išgyvenančiose šeimose vaikų persekiojimas pasireiškia jų įtraukimu į suaugusiųjų tarpusavio konfliktus. Vaikai tampa tėvų manipuliacijų ir nuteikinėjimo aukomis, kuriomis manipuliuojama, siekiama nuteikti prieš vieną iš tėvų, padaryti įtaką vaikų apsisprendimui ir pasirinkimui. Neretai tokiais atvejais kvestionuojamas vaiko lojalumas ir meilė abiem tėvams, vaikas verčiamas rinktis vieną ar kitą pusę. Tyrimo duomenys taip pat atskleidžia, jog tėvų skyrybų atvejais vaikas neretai tampa objektu, kuris suteikia pretekstą tėvams skųsti vienas kitą tarnyboms ir specialistams, kurie turi reaguoti, tikrinti ir įsitikinti, jog vaikui saugu, užtikrinamos jo teisės ir geriausi poreikiai. Tokie tarnybų patikrinimai, specialistų vizitai ir nesibaigiantys pokalbiai su vaikais byloja apie vaiko persekiojimą pasitelkiant specialistus ir tarnybas. Toks specialistų elgesys vargina, neigiamai paveikia, o neretai ir sukelia vaikams pasipriešinimo bei protesto reakcijas, kuriomis siekia parodyti, kad pavargo, kenčia ir nori ramybės. Taip pat vaikų persekiojimas gali pasireikšti tiesioginiu jų persekiojimu, kuomet persekiojimą vykdančios tėvai pasitelkia kitus specialistus ir lankosi vaikų socialinėse aplinkose. Neretai tėvai ar mamos lankosi vaikų ugdymo įstaigose, laukia autobusų stotelėse, prie namų, manipuliuoja ugdymo įstaigos specialistais, kad šie leistų susitikti su vaikais nepaisydami teismo nustatytų apribojimų. Taip pat siuntinėja trumpąsias žinutes, skambina ir laukia vaikų prie jų namų ar kitose socialinėse aplinkose. Dažnais atvejais vaikų persekiojimas buvo vykdomas manipuliacijomis, emocinės galios demonstravimu, sudarant fizinius barjerus ir trukdant vaikams bendrauti su vienu iš tėvų, naudojant papirkinėjimo ir nuteikinėjimo technikas.

Apibendrinus, tėvų vykdomas persekiojimas, pasireiškiantis tiesioginiu vaiko persekiojimu, persekiojimu per ugdymo įstaigas, tarnybas ir

specialistus, papirkinėjant ir nuteikinėjant vaiką, paveikia jo gyvenimą, kuris tampa toksiškas. Vaikas, gyvendamas tokiomis sąlygomis, patiria įvairių psichosomatinių simptomų, pasireiškiančių kūno skausmais, ligomis ar pablogėjusia savijauta. Vaikas išgyvena lojalumo savo tėvams konfliktus, patiria ambivalenciją, kadangi tėvai elgiasi nenusipėjamai, nuteikinėja ir manipuliuoja. Vaikas, patiriantis persekiojimą tėvų skyrybų proceso metu, gyvena prievartos, kontrolės, manipuliacijų, nuteikinėjimo ir kitų persekiojančių veiksmų kupiną gyvenimą, kurie žaloja ir neigiamai veikia jo gyvenimo kokybę.

Socialiniai darbuotojai Lietuvoje teikia kompleksinę pagalbą šeimoms, išgyvenančioms skyrybų krizę. Dažnai atvejais socialiniai darbuotojai dirba lygiagrečiai su kitais pagalbos teikėjais, taip prisidedami prie šeimos gerovės. Specialistai aktyviai dalyvauja ir atstovauja vaiko poreikiams tėvų skyrybų procese, kuriam būdingi teisiniai procesai, ginčai ir derybos. Na, o tokiose situacijose socialinio darbuotojo vaidmuo tampa ypač svarbus, kadangi besiskiriantys tėvai neretai manipuliuoja ir naudoja prigimtinėmis vaiko teisėmis kaip priemone, kad paveiktų ir kontroliuotų buvusius partnerius. Tokiu elgesiu tėvai ne tik pažeidžia vaiko teises, bet ir jį persekioja, išnaudoja ir naudoja kaip priemonę persekioti buvusius partnerius. Socialiniai darbuotojai tokiose situacijose kritiškai vertina tėvų elgesį, padeda jiems įsiklausyti vienas į kitą, pamatyti vaiką, išgirsti jo balsą, konstruktyviai spręsti kylančius ginčus. Taip pat socialiniai darbuotojai tiesiogiai bendrauja su vaikais, siekia išsiaiškinti jų poreikius, išklausti jų nuomonę, padėti šiuo itin sudėtingu laikotarpiu, kad jis netaptų toksišku gyvenimo etapu.

LITERATŪRA

1. Eurostat. (2023). Marriage and divorce statistics. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics.
2. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/>.

3. *Jungtinių Tautų vaikų fondo (UNICEF) Lietuvos nacionalinis komitetas.* (n. d.). Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Prieiga per internetą: <https://unicef.lt/veikla/vaiko-teisiu-konvencija/>.
4. Katz, E., Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2020). When coercive control continues to harm children: Post-separation fathering, stalking and domestic violence. *Child abuse review*, 29(4), 310–324. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/car.2611>.
5. Krysik, J. L., Finn, J. (2010). *Research for Effective Social Work Practice*. New York and London: Routledge.
6. Naujanienė, R., ir kt. (2021). *Vaiko ir šeimos gerovė: problemos apibrėžtys, intervencijos ir valstybės vaidmuo*. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstreams/3f7a27e1-981a-44af-a06f-4563f5499b42/download>.
7. Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2015). Children's everyday lives shadowed by stalking: Postseparation stalking narratives of Finnish children and women. *Violence and victims*, 30(5), 830–845. Prieiga per internetą: <https://connect.springerpub.com/content/sgrvv/30/5/830.abstract>.
8. Nikupeteri, A., Katz, E., & Laitinen, M. (2021). Coercive control and technology-facilitated parental stalking in children's and young people's lives. *Journal of Gender-Based Violence*, 5(3), 395–412. Prieiga per internetą: <https://bristoluniversitypressdigital.com/>.
9. Nikupeteri, A., Laitinen, M., & Kallinen, K. (2022). Children's Sense of Belonging in the Context of Post-separation Parental Stalking: Finnish Children's Experiences of their Family Relations. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 1–11. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40653-022-00494-x>.
10. Nikupeteri, A., Laitinen, M., Gupta, A., & Mikkonen, E. (2022). Using the Capability Approach in Social Work with Children Experiencing Post-Separation Parental Stalking. *The British Journal of Social Work*. Prieiga per internetą: <https://research.ulapland.fi/files/22611236/bcac163.pdf>.
11. Oficialiosios statistikos portalas. (2023). *Gyventojai: ištuokos*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/paieska?&e=viA1tuokos>.
12. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
13. Siemieniecka, D., & Skibińska, M. (2019, May). Stalking And Cyberstalking As A Form Of Violence. In Society. Integration. Education. *Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 403–413. Prieiga per internetą: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0886260520966674>.

14. Stark, E. (2007). *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. Oxford University Press, 198–228.
15. Stark, E. (2012). Looking beyond domestic violence: Policing coercive control. *Journal of police crisis negotiations*, 12(2), 199–217. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15332586.2012.725016>.

TADAS GASPARAVIČIUS

KAUNAS CITY OUTPATIENT CLINIC YOUTH CENTER, VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY, LITHUANIA

CHILDREN'S STALKING IN THE PROCESS OF PARENTS DIVORCE: A SOCIAL WORKER'S PERSPECTIVE

SUMMARY

The high number of parents' divorce cases in Lithuania encourages us to think about the fate of children in families where parents divorce. The process of parents' divorce is frequently associated with conflicts and disputes between parents regarding their children's contact arrangements. In addition, parents have difficulty agreeing on child maintenance issues and often begin to "divide" their children. To impact their ex-partners, parents manipulate their children, control their relationship with one parent, and try to gain their loyalty. Such parental behaviour in the parents' divorce process reveals the stalking of children by their dads and moms. This article aims to show how parental stalking affects children's quality of life and discusses the support provided by social workers to children and their families going through parental divorce. This article analyses the results of qualitative research conducted in Lithuania, where six social workers took part.

The findings of the research reveal that in the process of parents' divorce, parental stalking affects their child's psychological balance, negative emotions, and disturbed rhythm of life and behaviour. Children become hostages in the process of conflict between two adults, lose their own way, and try to adapt to the parent who is most successful in manipulating their child. Children who are stalked in the process of their parents' divorce live a life of coercion, control, manipulation, alienation, and other stalking practices that affect their quality of life. Social workers provide complex

support to children and their families experiencing their parents' divorce. Social work professionals advocate for the best interests of the child and protect their fundamental rights, as guaranteed by the UN Convention on the Rights of the Child. They also help parents to find the best solutions that respond their children's needs.

Keywords: *stalking, abusive parents, toxic child life, social work with family, parents' divorce.*